

DIAGNOSTYKA

Diagnostyka jest pojęciem określającym dyscyplinę naukową, której przedmiotem są czynności rozpoznawania i różnicowania poddanych ocenie zjawisk i stanów rzeczy, co wiąże się z tworzeniem podstaw metodologii postępowania diagnostycznego, czyli wypracowaniem:

- Metod,
- Technik,
- Narzędzi zbierania informacji i ich analizy,
- Reguł i zasad warunkujących prawidłowy przebieg procesu poznania i jego efektywność (rzetelność, trafność, obiektywność), obiektywność także reguł etycznego postępowania diagnostycznego.

Problematyką stawiania trafnych i rzetelnych diagnoz na użytek określonych dyscyplin praktycznych zajmują się **szczegółowe diagnostyki**, których zakres przedmiotowy wynika bezpośrednio z przedmiotu zainteresowań danej dyscypliny (diagnostyka medyczna, diagnostyka psychologiczna, diagnostyka resocjalizacyjna).

Można klasyfikować diagnostyki szczegółowe na podstawie kryterium treści przedmiotu poznania (np. diagnostyka odchyleń od normy, diagnostyka zaburzeń) bądź według kryterium celu poznania (diagnostyka terapeutyczna, diagnostyka wychowawcza, diagnostyka opiekuńcza, diagnostyka edukacyjna), w obrębie zaś różnych dyscyplin praktycznych można wyodrębnić diagnostyki szczegółowe według kryterium przyjętych metod poznania (diagnostyka psychometryczna, diagnostyka kliniczna, diagnostyka różnicowa).

Diagnozowanie wiąże się z aspektem czynnościowym procesu poznawania, określając charakter i formy działań zmierzających do rozpoznawania, co w ogólnym ujęciu oznacza czynności zbierania danych oraz ich ocenę i interpretację (wyjście poza dostarczone informacje).

Diagnoza jako stan dokonany stanowi końcowy efekt postępowania diagnostycznego, w którym zawarta jest konkluzja oceniająca wraz z krytycznym opracowaniem danych stanowiącym podstawę podejmowania określonych działań interwencyjnych.

W pojęciu diagnozy często **ujmuje się zarówno jej aspekt czynnościowy, jak i rezultat tych czynności**, czyli czynności zmierzające do rozpoznania i samo rozpoznanie (ocena końcowa).

Diagnostyka jest zatem dyscypliną zajmującą się sposobami zbierania danych i ich analizy, co jest podstawą do oceny różnych zjawisk, będących przedmiotem zainteresowania danej dyscypliny naukowej, w aspekcie ich stanu, struktury, rozwoju, nasilenia, mechanizmów regulujących i czynników determinujących ich powstawanie i rozwój, ale w ramach tzw. dyscyplin szczegółowych różnie formułuje się jej przedmiot.

Przyjrzyjmy się więc sposobom określania przedmiotu i obszarów zainteresowań w kilku wyspecjalizowanych dyscyplinach pedagogicznych, najsilniej związanych z diagnostyką resocjalizacyjną, co pozwoli określić status i strukturalne ułożenie tej ostatniej.

Diagnostyka pedagogiczna (dydaktyczno wychowawcza) jest dyscypliną naukową, ujmowaną jako **metodologia diagnozy pedagogicznej**, czyli jest „opisem i wyjaśnieniem sposobów rozpoznawania sytuacji dydaktycznej i wychowawczej ucznia, w tym zwłaszcza zmian, jakie w nim zachodzą pod wpływem oddziaływania pedagogicznego” (Niemierko 1993, s. 96).

Jej zakres obejmuje:

- wstępne przygotowanie poznawcze (wiadomości, umiejętności, strategię zdobywania informacji) i wstępną motywację poznawczą (chęć uczenia się, cechy osobowości sprzyjające uczeniu się, aspiracje edukacyjne),
- treści kształcenia (układ celów kształcenia (materialne i społeczne otoczenie ucznia, jakość nauczania, na którą składa się system motywacji i wzmocnień, organizacja kontaktu ucznia z treściami kształcenia)
- oraz osiągnięcia poznawcze i motywacyjne, stanowiące efekt wcześniejszych czynności związanych z opanowaniem treści kształcenia.

Przedmiotem diagnostyki pedagogicznej jest zarówno proces, jak i warunki uczenia się.

Diagnoza pedagogiczna w szerokim znaczeniu jest elementem wieloaspektowego procesu diagnostycznego, socjologicznego, prawniczego, którego ukierunkowanie jest specyficzne, a więc wyznaczane jest swoistym celem, jakim jest prawidłowa organizacja lub modyfikacja procesu dydaktyczno – wychowawczego i terapeutycznego, realizowanych w różnych formach.

W wąskim natomiast znaczeniu – diagnoza pedagogiczna jest związana z wynikami procesu edukacyjnego, a wyniki postępowania diagnostycznego są najczęściej analizowane w aspekcie wiadomości i umiejętności, zdecydowanie zaś rzadziej postaw uczniów.

Diagnostyka opiekuńcza to dział pedagogiki opiekuńczej (wyodrębnionej z pedagogiki społecznej), której **przedmiotem jest swoiście i szeroko rozumiana opieka**, czyli „ogół działań podejmowanych przez osoby lub instytucje w celu stwarzania warunków do zaspokajania potrzeb dzieci i młodzieży” (Maciaszkowa 1993, s. 556, Wysocka 2000).

Stanowi metodologię rozpoznawania potrzeb opiekuńczych – jednostkowych (wynikających z właściwości organizmu dziecka, np. deficytów rozwojowych, upośledzeń, stanu i zagrożenia zdrowia) i środowiskowych oraz warunków ich zaspokajania przez poszczególne zbiorowe i jednostkowe siły społeczne, związane z:

- funkcjonowaniem rodziny (np. pozbawienia opieki, braku środków materialnych, błędów wychowawczych, dysfunkcji i patologii rodziny),
- działalnością szkoły (np. bezpieczeństwa dziecka, niepowodzeń szkolnych, utrudnionego dostępu do poszczególnych szczebli edukacji),
- aktywnością w środowisku (np. aktywność indywidualna, kontakty społeczne, aktywność społeczna).

Na diagnozę składają się tu:

- identyfikacja stopnia i sposobów zaspokajania swoich potrzeb,
- określanie przyczyn niezdolności do ich zaspokajania i regulowania, tkwiących w jednostce i środowisku,
- identyfikacja i ocena warunków i możliwości zaspokajania różnorodnych potrzeb opiekuńczych.

Diagnoza potrzeb jest tu podstawą do oddziaływania na jednostkę i warunki jej rozwoju, czyli zastosowania określonych metod pracy opiekuńczo – wychowawczej. Metodyka pracy opiekuńczo – wychowawczej, stanowiąc „system zaleceń metodycznych, który opierając się na teoretycznych podstawach wychowania opiekuńczego obejmuje całokształt działań zmierzających do zaspokajania potrzeb dzieci i młodzieży warunkujących ich prawidłowy i wszechstronny rozwój”, obejmuje swym działaniem wszystkie środowiska społeczne (rodzina, szkoła, grupa społeczna – rówieśnicza), które pośrednio lub bezpośrednio wyznaczają warunki życia rozwijającej się jednostki.

Diagnostyka specjalna, czyli diagnostyka odchyłeń od normy, jest dziedziną naukową zajmującą się sposobami rozpoznawania jednostkowych stanów rzeczy, ich tendencji rozwojowych, w tym odchyłeń od normy, zaburzeń, chorób, niepełnosprawności, na podstawie ich charakterystycznych cech lub symptomów.

Jest działaniem pedagogiki specjalnej, zajmującej się wychowaniem jednostek odbiegających od normy i z zaburzeniami rozwojowymi, czyli z niepełnosprawnością wybiegającą od normy i z zaburzeniami rozwojowymi, czyli z niepełnosprawnością wynikającą z chorób i zaburzeń organicznych oraz z działania niekorzystnych czynników psychicznych, społecznych i wychowawczych.

Dotyczy jednostek, które bez specjalnej pomocy w tym zakresie nie mogłyby osiągnąć poziomu rozwoju i przystosowania do realizacji zadań społecznych i wymagań ról zawodowych, leżących w zakresie ich możliwości. Jest to pedagogika jednostek upośledzonych, odchylonych od normy w różnych zakresach i sferach, co wymaga określenia stanu normy, czyli modelu człowieka zdrowego i idealnego stanu funkcjonowania jednostki w aspekcie procesów regulacyjnych:

- orientacyjno – poznawczych,
- intelektualnych,
- emocjonalnych,
- motywacyjnych,
- kontrolnych i wychowawczych (diagnostyka kliniczna),
- oraz określenia zakresu ich zaburzeń (parcjalne vs globalne),
- genezy i konsekwencji rozwojowych, co w ujęciu pedagogicznym wiąże się z funkcjonowaniem w sytuacji szkolnej.

Diagnostyka pedagogiczna środowiska

(społeczna) jest dziedziną zajmującą się **poznaniem zjawisk edukacyjnych umiejscowionych w szerszym kontekście społecznym**, ma na celu racjonalizowanie i zwiększenie skuteczności projektowanych oddziaływań terapeutycznych, profilaktycznych, pomocowych i ratowniczych, ukierunkowanych na jednostkę i środowisko jej życia, obejmuje diagnozę jednostki, grup społecznych i społeczności lokalnych, **jej celem jest zaś rozpoznanie przyczyn niezadowalającego stanu rzeczy w tych obszarach.**

Rozwijana jest głównie w ramach pedagogiki społecznej, ujmowanej jako teoria i metodyka pracy wychowawczej w środowisku, tzw. zagrożonym różnymi dysfunkcjami i patologiami; ma charakter stricte prakseologiczny, co wyznacza specyficzną metodologię: badania jakościowe z ograniczonym i specyficznym zastosowaniem metod ilościowych (pomiar natężenia pewnych zjawisk, określenie normatywów funkcjonowania elementów środowiska życia).

Celem pedagogicznej diagnozy środowiska jest dostarczanie danych dotyczących roli i udziału różnych czynników i warunków środowiskowych w rozwoju, opiece i wychowaniu jednostek lub grup społecznych, przy czym wpływ ten może być bezpośredni (np. rodzina) lub pośredni (np. obecność instytucji kulturalnych w środowisku życia).

Dokonywana diagnoza środowiska jest tu integralnym składnikiem postępowania celowościowego, ma więc charakter poznawczy i decyzyjny.

Generalnie w ramach przedmiotu poznawania i działania pedagogiki społecznej wyróżnia się cztery główne filary:

- pracę opiekuńczą,
- kulturalną,
- Socjalną,
- działalność resocjalizacyjną.

Jest to (co prawda tylko formalną) przesłanką możliwości teoretycznego usytuowania pedagogiki resocjalizacyjnej w obrębie pedagogiki społecznej, a nie, jak tradycyjnie się to czyni, w obszarze przedmiotowym pedagogiki specjalnej.

Diagnostyka resocjalizacyjna „jest dyscypliną naukową zajmującą się stawianiem trafnych i rzetelnych diagnoz na użytek wychowania resocjalizującego osób wadliwie przystosowanych społecznie”, diagnoza zaś stanowi tu „rozpoznanie stanu nieprzystosowania społecznego jednostki, jego opis, wyjaśnienie przyczynowe lub teleologiczne oraz ocena z punktu widzenia istniejących standardów pedagogicznych i społecznych, celem zaprojektowania oddziaływania zapobiegawczego (profilaktycznego) lub korekcyjnego (resocjalizującego).

Przedmiotem diagnozy jest tu zatem **nieprzystosowanie społeczne** – jego symptomy, psychospołeczne mechanizmy oraz proste i złożone czynniki biopsychiczne i socjokulturowe, determinujące zjawisko nieprzystosowania (ibidem).

Diagnostyka resocjalizacyjna jest niezbędnym warunkiem skutecznego działania (prakseologia), będąc jednym z elementów pedagogiki resocjalizacyjnej jako dyscypliny naukowej, w obrębie której wyróżnia się:

- aksjologię wraz z teologią (cele wychowania resocjalizującego – co osiągnąć?),
- teorię wychowania resocjalizującego (wyznaczniki teoretyczne i empiryczne działania – w jaki sposób osiągnąć zakładane cele?),
- działalność badawczą (diagnostyczną i projektującą, określającą zależności między celami resocjalizacji a zdarzeniami doń prowadzącymi – co i jak poznawać?),
- oraz metodykę wychowania resocjalizującego (zasady, reguły, dyrektywy działania prowadzącego do zakładanych celów – jak działać skutecznie?).

Podmiot diagnozy stanowi tu jednostka niedostosowana społecznie, a więc wadliwie pełniąca rolę członka społeczeństwa, co wiąże się z antagonizmem wobec norm obiektywnie sprzyjających współżyciu ludzi na poziomie ogólnospołecznym, czyli z zachowaniami nieadekwatnymi i trwałymi reakcjami jednostek na wymogi i nakazy ról przypisanych im przez system społeczny.

Pedagogika resocjalizacyjna, jako nauka z założenia interdyscyplinarna, teoretyczna (opis i wyjaśnianie faktów wychowawczych) i praktyczna (dostarczanie modeli postępowania pedagogicznego i postulowanie określonych stanów pożądaných z punktu widzenia założeń aksjologicznych), **przyjmuje jako przedmiot swojego zainteresowania rzeczywistość wychowawczą**, a więc całokształt czynników składających się na strukturę i przebieg procesu wychowania i kształcenia osób przejawiających specyficzny syndrom postaw antyspołecznych, świadczących o wadliwym społecznym przystosowaniu.

W tym ujęciu metodyka opisu rzeczywistości wychowawczej (diagnostyka resocjalizacyjna) jest podstawą projektowania działań optymalizująco-modyfikujących tę rzeczywistość (metodyka przekształcania rzeczywistości wychowawczej), co składa się na proces wychowania resocjalizującego, traktowanego jako ciąg następujących po sobie faktów wychowawczych, których „istota polega na przywracaniu zaburzonej równowagi między dążeniem jednostki resocjalizowanej do zachowania własnej autonomii i dążeniem społeczeństwa do podporządkowania jej własnym normom i wzorom zachowania, które są powszechnie akceptowane” (Pytka 1993c, s. 568).

Resocjalizacja stanowi bowiem **proces**, którego rezultatem jest ustąpienie skutków socjalizacji pierwotnie destruktywnej społecznie, wyznaczającej utrwalone antagonistyczno-destruktywne postawy wobec społeczeństwa jako całości, będące rezultatem wadliwego przebiegu rozwoju psychobiologicznego, procesu wychowania i socjalizacji oraz wpływów środowiska, w którym tkwi człowiek, wyznaczającego zakres możliwości rozwojowych, czyli zarówno wpływów tzw. intencjonalnych, jak i nieintencjonalnych.

Odbywa się w warunkach środowiska otwartego lub zamkniętego, według zaś różnych założeń teoretycznych może dokonywać się przez

**modyfikację zachowań,
zmianę społecznej przynależności,
przebudowę emocjonalną,
wrastanie w kulturę zaspokajania potrzeb,
kształtowanie prawidłowych postaw społecznych,
przebudowę systemu wartości,
reintegrację społeczną
i przebudowę mechanizmów kontroli,**

co wskazuje różne możliwości konceptualizacji procesu diagnozy

i modyfikacji jednostek niedostosowanych społecznie (różne modele diagnozy i resocjalizacji jako ciąg procesualnego postępowania celowościowego).

We wszystkich koncepcjach diagnozy w obszarze tzw. pedagogik szczegółowych – **diagnoza jest procesem wieloaspektowego poznania rzeczywistości wychowawczej** (z różnicowaniem jej zakresów ze względu na przedmiot zainteresowań danej subdyscypliny).

Oznacza to:

- iż ma ona charakter diagnozy pełnej, rozwiniętej (obejmującej przeszłość, teraźniejszość i przyszłość – identyfikację symptomów, genezę, skutki, fazę rozwoju i prognozę),
- ma charakter praktyczny i decyzyjny, a więc musi być regulowana zasadami prakseologii (skutecznego skutecznego sprawnego działania), co wyznacza konieczność oceny wyjściowego stanu rzeczywistości wychowawczej i efektów podjętego działania kodyfikacyjnego, kodyfikacyjnego,
- jest ukierunkowana na identyfikowanie zarówno prawidłowych stanów rzeczywistości wychowawczej (diagnoza pozytywna), jak i zaburzeń w różnych jej obszarach (diagnoza negatywna).

Pedagogika i diagnostyka resocjalizacyjna w strukturze nauk wspomagających jej rozwój

Źródło:

